

Het verborgen leven van vriendinnen van priesters (1988)

Sieth Delhaas

Hervormd Nederland, 24 december 1988

Inleiding

Vrouwen die een relatie met een rooms-katholieke priester hebben (gehad) vinden het de hoogste tijd dat dit verschijnsel in de openbaarheid komt en dat buitenstaanders er iets van gaan begrijpen. Deze mening is te vinden in het werkstuk van Tineke Ferwerda (42) uit Zwolle. Deze week studeert ze af in de voortgezette opleiding agogische beroepen. Ferwerda deed onderzoek naar relaties van vrouwen met priesters. Haar vragen waren: hoe beleven vrouwen zo'n relatie? Zijn daarin specifieke problemen? Zo ja, kun je iets aan die problemen doen? Hoewel priesters van hun kerk celibatair moeten leven, was Ferwerda er vrijwel zeker van dat zeer veel priesters er 'geheime liefdes' op na houden. Zelf heeft ze vanaf 1982 drie-en-een-half jaar een relatie met een priester gehad.

Feministische optiek

Begin 1987 plaatste Ferwerda een advertentie in enkele dag- en weekbladen. Onder verwijzing naar haar eigen ervaring vroeg ze vrouwen die een relatie met een priester hadden (gehad) te reageren. Van de 41 brieven die ze ontving waren er 23 bruikbaar. Tien vrouwen bleken hun relatie al te hebben beëindigd; één relatie had geen seksueel karakter. Van de mannen waren 22 van de 23 praktiserend priester. Negen vrouwen vertelden dat hun partner tegelijkertijd seksuele relaties met andere vrouwen onderhield. Ferwerda heeft haar onderzoek verricht vanuit een feministische optiek. Binnen de feministische hulpverlening worden problemen van vrouwen gekoppeld aan hun maatschappelijke positie. Daarmee wordt de bewustwording van vrouwen bevorderd en wordt voorkomen dat anderen macht over hen (blijven) uitoefenen.

Vrouwengeringschatting

Ferwerda: 'Aan de huidige moraal van de rooms-katholieke kerk liggen eeuwen van vrouwengeringschatting ten grondslag; soms verbloemd, soms openlijk. Binnen deze traditie zijn de mannen gevormd. Sommigen hebben zich aan die traditie ontworsteld en hebben vrouwen met andere ogen leren zien. Anderen zijn door hun relatie aan de moraal van de kerk gaan twijfelen. Ze leerden liefde en erotiek als een oorspronkelijke ervaring kennen'.

De gemiddelde leeftijd van de priesters die in het onderzoek ter sprake komen is 55 jaar. Voor tien van hen was het de eerste keer dat zij een seksuele relatie hadden met een vrouw. De vrouwen zijn gemiddeld 43 jaar en voor vijf van hen was de priester de eerste seksuele partner. De gemiddelde duur van de relaties is tien jaar. Ferwerda maakt uit de antwoorden op dat 'priesterpartners' op seksueel gebied een inhaalmanoeuvre doormaken. Ze noemt het een verlaatte puberteit, waaruit soms bi- of homoseksualiteit naar voren komt, of een onvolgroeide seksualiteit, of een duidelijk niet-geïntegreerde seksualiteit. Er zijn echter ook mannen die erin slagen een verrijkende, waardevolle relatie op te bouwen met hun partner, waarin beiden gelukkig zijn.

Wie zijn de vrouwen die zulke 'verboden relaties' aangaan?

Ferwerda: 'Sommigen houden zich wijselijk stil, leven teruggetrokken met hun geheim, hun verdriet of hun kind. Sommigen vertellen het aan iedereen die het maar horen wil ondanks de consequenties voor de priester: ontslag of verstoting uit zijn ambt. Familie en samenleving hebben hun mening over deze vrouwen klaar: zij heeft de priester met haar charmes 'behekst'. Op het seminarie werd de priesterstudenten al aangeraden ervoor te zorgen dat er tijdens een pastoraal gesprek met een vrouw een meubelstuk tussen hen in moest staan'.

Voorzichtige acceptatie

Brigitte, die al tien jaar niets meer van de kerk wil weten, ontmoette haar priester bij haar ouders thuis. Ze vond hem aardig en na tweeënhalf jaar gingen ze samenwonen. Ze zegt in het onderzoek: 'De aanlooperperiode was roerig. Mijn moeder was er het slechtst aan toe. Hoe kon ik, hoe durfde ik een priester te verleiden? Toen ik antwoordde dat je daarvoor ten minste met z'n tweeën moet zijn, sprak ze geruime tijd niet tegen me. Later hebben we het uitgepraat, maar de 'schande' verdween in haar ogen niet. Na jaren zou je van voorzichtige acceptatie kunnen spreken'.

Een andere vrouw stelt zich in het onderzoek de vraag wat vrouwen beweegt om voor een priester te kiezen. Een voor de hand liggende vraag. Want kan een vrouw niet vermoeden dat een relatie met een priester narigheid met zich meebrengt? Met andere woorden: heeft ze de ellende niet aan zichzelf te wijten? Maar zo eenvoudig ligt het niet. Om te beginnen leefden in de jaren zestig velen, mannen en vrouwen, in de verwachting dat het verplichte celibaat wel spoedig zou worden afgeschaft. Ze namen slechts een voorschotje, dachten ze. Maar er bleek meer te zijn.

In het onderzoek brengt een vrouw haar twijfels aldus onder woorden. 'Waarom trap ik telkens weer in illusies? Waarom kan ik eigenlijk geen kwaad van hem denken? Waarom zet ik hem telkens weer op een troon en ben ik teleurgesteld als hij daarvan afvalt? Waarom identificeer ik me zo met hem? Omdat er geen engagement tegenover stond, ging ik me gebruikt voelen. Alleen maar seks is voor mij te weinig voor een relatie.

Ten opzichte van mijn vrienden, kennissen en familie was ik er heel open over. Mijn vriend bleek het weer te verzwijgen. Dat accepteerde ik niet meer en ik heb hem voor de keuze gesteld: ik wil erkend worden in die relatie en ik wil een duidelijker engagement, er zou ook eens iets kunnen wijken voor die relatie. Mijn vriend was daar heel eerlijk in en zei dat hij niet aan die voorwaarden kon voldoen. Uit dus, na 24 jaar'.

Ferwerda, die zelf Luthers is, over haar eigen ervaringen: ‘Ik heb de relatie met mijn vriend ook heel stil gehouden. Later, – toen ik die beëindigd had, ben ik gaan nadenken over de valkuilen daarin’.

Bijeenkomsten

Ferwerda vervolgt: ‘Nadat ik mijn onderzoek had afgerond heb ik twee bijeenkomsten belegd, één voor vrouwen met vooral positieve en één voor vrouwen met overwegend negatieve ervaringen in hun relaties met een priester. Met de meesten had ik al lange telefonische gesprekken gevoerd. Je merkte, dat ze echt wilden spuien. Niet alleen de kerk, maar ook de samenleving is een probleem voor hen. Als die samenleving zegt: prima dat je een

relatie met een priester hebt, dan is het voor hen ook geen probleem meer. Maar altijd ligt de vraag er: hoe kun je met iemand een relatie hebben die dat niet mag? Die man heeft dan al een aureool van ontrouw aan zijn instituut. Je hebt dan, zo is de redenering, een relatie met een man die niet weet wat hij wil. Voor mijzelf heb ik de conclusie getrokken dat deze vrouwen, die via dit onderzoek in de openbaarheid willen komen, bewust met hun relatie omgaan. Veertien van hen hebben afspraken gemaakt, meestal om het geheime karakter van de relatie te beschermen. Ze gaan bijvoorbeeld niet samen winkelen in het dorp. Tegenover familie of vrienden praten sommigen niet over ‘priester’, maar over ‘pastoraal werker’. Er kan zijn afgesproken samen geen toekomstplannen te maken; niet bij elkaar te blijven slapen; één vrouw ‘huurde kamers’ in het huis van haar priester. Een ander paar heeft een testament laten maken en één had een contractuele overeenkomst voor het huis als de priester zou komen te overlijden. Tien vrouwen wonen samen met hun vriend. Het zijn vooral vrouwen die geleerd hebben hoe lang en intensief de weg is om de kwaliteit van hun relatie te verbeteren. De één doet daarin grote, de ander kleine stappen. Soms moet je een stap terug doen omwille van je kinderen, je relatie of je vrienden met wie je een goede verhouding op prijs stelt. Ik denk dat vooral feministische vrouwen deze weg kunnen gaan, omdat ze zich ervan bewust zijn wat er aan de hand is en omdat zij meestal niet hun hele bestaan, hun hele ziel-en-zaligheid in een relatie investeren. Daarom denk ik, dat juist feministische vrouwen aantrekkelijk zijn voor priesters.

In de knel

Vrouwen erkennen op de ontmoetingsbijeenkomsten ook dat ze wel in de knel zitten, maar dat ze tegelijkertijd zien dat het door de houding van de kerk niet anders kan. Die laatste stap van totale openbaarmaking kost veel energie en die kan tegelijkertijd je relatie kosten.’ Een van de conclusies van Ferwerda is, dat het juist de vrouwen zijn, die zich voor de kwaliteit van de relatie inzetten. De mannen gebruiken hun priesterschap vaak als uitvlucht om aan de verplichtingen binnen de relatie te ontkomen. Dat geldt niet alleen voor de

geheimhouding en het werk. Ook de financiële kant van de zaak keert zich nogal eens tegen de vrouw als zij geen eigen bron van inkomsten heeft. Sommigen hielden of werden gedwongen een bijstandsuitkering aan te vragen voor zichzelf en hun kind(eren), omdat een celibatair geen kinderbijslag kan aanvragen. Wordt de relatie beëindigd dan rest de vrouw de armoede van een bijstandsuitkering, terwijl de priester een goed en meestal verzorgd leven voortzet. De antwoorden van de vrouwen over de negatieve kanten van de relatie zijn daar duidelijk over: 'Ik zit met de brokken op financieel, emotioneel en materieel gebied'.

Naar de kapel

Behalve de geheimzinnigheid van de relatie, die voor de vrouwen het pijnlijkst is, is ook de sacrale kant een specifiek gegeven. Twee van de ondervraagde vrouwen zeggen dat niemand van hun relatie weet: 'Door de onzekerheid die zijn priester-zijn en de onduidelijkheid van onze relatie met zich meebrengen, bekruipt mij soms het gevoel dat het plotseling afgelopen kan zijn. Niet omdat onze relatie op springen staat, maar als hij nu zou sterven zou niemand weten dat wij bij elkaar hoorden.'

Ferwerda wijst erop dat dit soort relaties in hun geheimzinnigheid verschillen van een relatie met een getrouwde man. Het is juist de afwijzing van de vrouw door het instituut waartoe de man behoort, die zowel bij de vrouw als de priester schuldgevoelens oproept, en die hun persoonlijkheid ook afbreekt als ze zich daarvan niet bewust zijn.

Adriëne vertelt in het onderzoek dat haar priestervriend na elke knuffelpartij met haar naar de kapel wilde om 'boete' te doen.

Alibi

Wat bedoelt Ferwerda met het sacrale van de relatie? 'De man is voortdurend met Christus bezig. Als hij weg moet dan zegt de vrouw: goed, dan blijf ik thuis wel breien. Zij zal dat niet zeggen omdat hij naar zijn timmerwerkplaats moet, maar omdat er iets 'hogers' in zijn werk verborgen zit. Maar tegelijkertijd zien vrouwen ook, dat priesters hun ambt vaak als een soort alibi gebruiken om zich aan relatieverplichtingen te onttrekken. Hun geloof gebruiken ze vaak om hun onvermogen en tekortkomingen te camoufleren. Gezien hun opleiding, waarin vrouwen altijd tweederangs zijn afgeschilderd, lijkt het waarschijnlijk dat priesters zich minder dan andere mannen kunnen verplaatsen in de gevoelens van vrouwen. Ze houden zich wellicht ook vaak buiten schot, omdat er voor hen, meer dan voor hun vrouw, veel op het spel staat: gezichtsverlies, verlies van het ambt, verwijdering uit de orde of congregatie, het worden tot een gewoon mens zonder de exclusieve status van het uitverkoren priesterschap'. Waarom heeft Ferwerda haar oproep gedaan via advertenties in de pers en haar antwoorden niet eenvoudigweg gezocht binnen de al enkele jaren bestaande vereniging voor gehuwd en ongehuwd priesterschap (Gop).

Ferwerda: ‘Omdat ik dan in een speciale hoek zit. De vrouwen die ik daar zou ontmoeten zijn gelieerd aan het Gop; ze hebben al een stap genomen. Bovendien wilde ik niet via mannen bij die vrouwen komen. Het Gop is een mannenvereniging. Ik ben daar een keer geweest en dan zie je weer het gebruikelijke patroon: mannen bepalen wat er gebeurt.

Ik ben juist op zoek gegaan naar vrouwen die anoniem willen blijven tot nu toe. En nu blijkt na mijn oproep, dat ze ontzettend blij zijn dat iemand dit in de openbaarheid brengt. Alleen al daarom is dit onderzoek waardevol. De vrouwen hebben elkaar ontmoet en gesproken. Ze hebben elkaar getipt hoe ze bepaalde problemen aanpakken. Tijdens het invullen van de enquêtelijsten is er ook veel gebeurd. Eén vrouw heeft, doordat ze in die periode ging nadenken, haar relatie beëindigd. Anderen zijn juist harder voor hun plek gaan vechten. Eén paar is in therapie gegaan.

Van de priesters zelf behoeft men geen enkel nieuw initiatief te verwachten nu na de opleving in de jaren zestig de hoop is vervlogen dat het celibaat zal worden afgeschaft. Ze passen eerder hun seksuele praktijken in hun filosofie over hun werk in. Ze ontkennen eenvoudig een relatie te hebben, terwijl ze vaak met verscheidene vrouwen omgang hebben. Ze verklaren hun houding door het feit, dat ze er voor iedereen moeten zijn. Dat leren ze ook in hun opleiding.

Eigenlijk is het heel gemakkelijk: je vrijt toch al met een vrouw, dus je bent al over de schreef gegaan. Zo’n priester vergoelijkt dat voor zichzelf en zegt: die vrouw heeft het nodig. Hij ziet z’n handelwijze als een goede daad. Ik noem dat pastoraat-met-de-penis. Eén vrouw zegt: ‘Toen ik er bij toeval achter kwam dat hij met verschillende vrouwen seksueel contact had, legitimeerde hij dat als volgt: priesters mogen er nooit exclusief voor één vrouw zijn. Als andere vrouwen hem nodig hebben moet hij voor hen evenveel betekenen, dat wil zeggen ook met hen naar bed gaan. Tevoren had hij veelvuldig verklaard dat ik de enige was met wie hij zo’n intieme relatie had’.

Ingewijde

Uit het onderzoek blijkt dat de priesters onderling evenmin over het bestaan van hun vriendin spreken. Als de vrouw in gezelschap van collega’s verschijnt blijft haar positie onduidelijk. In de enquête geven 21 vrouwen aan dat er tenminste één persoon op de hoogte is van hun relatie. De eigen ouders van de vrouw zijn het vaker dan die van de priester. Dat geldt ook ten aanzien van familie, vrienden of kennissen. Van de elf vrouwen die zeggen dat hun partner bij een orde behoort, zijn er negen die zeggen dat de overste op de hoogte is. Ook de bisschop wordt zes keer als ingewijde genoemd. Naar de inhoud van de relatie hebben deze heren echter nooit geïnformeerd. Een ander negatief aspect is dat sommige vrouwen in een hevige geloofscrisis terechtkomen. Ze kunnen de combinatie van geheimhouding, de poging tot een liefderijke, gelijkwaardige man-vrouw relatie, het preken van liefde door de kerk en het feit dat aan de moraal zoveel vrouwengeringschatting ten grondslag ligt, niet meer aan.

In het onderzoek en tijdens het gesprek met Ferwerda valt me op dat geen van de vrouwen haatdragend is of scandaleuze verhalen vertelt over hun priester-partner. Ferwerda: ‘Vrouwen die bereid zijn aan zo’n onderzoek mee te doen gaan vaak op een goede manier met hun ervaringen om. Ze weten, ook al zijn die nog zo rot geweest: waardeloos zijn ze niet. Ze proberen ze te verwerken en daarmee hun positie te versterken.

Natuurlijk zijn er vrouwen die de relatie hebben verbroken en die nu zeggen: hij was een waardeloze vent. Maar die zien ook hun eigen tekort. En dan zit je op de goede weg. Daar gaat het om. Die priesters interesseren me niet zo veel. Het gaat mij erom, wat vrouwen aan hun positie kunnen verbeteren, want de kerk en dus ook de priesters zullen voorlopig niet veranderen’.

Carma is een van de vrouwen die aan het onderzoek hebben meegewerkt. Ze heeft na zes jaar haar relatie met een priester beëindigd. Wat vond ze het specifieke aan deze relatie, vergeleken met haar vorige huwelijk?

Ze heeft gemerkt dat zijn functie in de kerk bij elke beslissing doorslaggevend is. ‘Als vrouw kom je altijd op de tweede plaats. Hij heeft nooit het enorme schuldgevoel ten opzichte van de kerk over een liefdevolle relatie met mij van zich kunnen afzetten. Even is het iets minder geweest, maar later is het in verhevigde mate teruggekomen; zo erg dat hij er overspannen van raakte. Bovendien ging ik steeds meer verlangen naar duidelijkheid. Ik wilde dat hij ook naar buiten toe voor mij opkwam; tenslotte hadden wij een intieme man-vrouw relatie. Het was goed dat hij, voordat wij gingen samenwonen, heeft gezegd dat hij waarschijnlijk nooit zou uittreden en trouwen.

Maar we verlangden allebei naar een kind en in de loop van de jaren werd hij steeds onduidelijker. Alles wat we aan afspraken hadden opgebouwd werd afgebroken. Daardoor werd ik steeds agressiever, ook ten opzichte van de kerk, omdat ik zag dat daar het probleem van zijn afhankelijkheid lag. Daarom kon ik op den duur niet met hem verder.

Uitverkoren

Toch blijf ik de herinnering houden, vooral uit de beginperiode, dat het iets bijzonders was om uitverkoren te zijn door een priester. Ik ging met een opgeheven hoofd ter communie. Ik heb me in die relatie nooit slecht gevoeld, al wilden de mensen me dat gevoel graag geven. Ik voelde me boven hun blikken verheven. De financiële kant is ook belastend. Ik heb een zoon en we leefden van de bijstand. Ik kon die binnen onze relatie niet opzeggen vanwege de kinderbijslag. Hij had een inkomen vergelijkbaar met dat van een directiefunctionaris. Daarvan konden we met z’n drieën natuurlijk goed leven, maar door zijn onzekere houding en schuldgevoel wist ik nooit wat me boven het hoofd hing. Even leek het allemaal zeker, toen hij voor ons een huis kocht. Ik ging mee naar de notaris. Daar werd vastgelegd, dat ik bij zijn overlijden tot mijn dood hypotheekvrij in dat huis kon blijven wonen. Op dat moment heb ik ervaren dat hij mij als een volwaardige partner accepteerde. Van die handeling heeft hij achteraf wel spijt gehad en die is hem door zijn congregatie ook kwalijk genomen. Als orde lid mag hij natuurlijk geen bezit hebben.

Alimentatie

Ongeveer een half jaar nadat hij vertrokken was ben ik in wanhoop naar de bisschop gegaan en heb hem om alimentatie gevraagd. Als hij een gewone baan gehad zou hebben zou ik ook naar zijn baas zijn gestapt om alimentatie. Ik zat volkomen in de knel. Tijdens onze relatie waren mijn verdrongen incestervaringen uit mijn jeugd naar boven gekomen. Daarmee kon mijn ex-vriend mij absoluut niet helpen. Vervolgens wilde hij het huis verkopen, omdat hij de last van een koophuis niet langer wilde dragen. Tijdens mijn studie theologie was ik in een

geloofscrisis terechtgekomen door alles wat me overkwam. Bovendien zat ik met grote schulden omdat ik na zijn vertrek met een te duur huis zat en een bijstandsuitkering. De bisschop zei tijdens ons gesprek dat we van tevoren maar hadden moeten bedenken dat binnen het celibataire priesterschap geen ruimte is voor een relatie.

Er zijn twee mogelijkheden, zei hij; òf je kiest voor een relatie en treedt uit, òf je verbreekt de relatie en je kunt priester blijven. Ik heb wel gemerkt dat hij meer begrip had voor mijn omstandigheden. Alimentatie was in mijn geval onmogelijk, omdat mijn ex-vriend lid was van een orde, en die valt buiten de verantwoordelijkheid van de bisschop. Had de priester bij het bisdom behoord, dan had de bisschop wellicht een mogelijkheid gevonden mij een financiële genoegdoening te geven. Hij heeft me aangeraden naar de orde te schrijven en daar geld te vragen. Maar ik vond dat ik al zoveel had gedaan en ik was tenslotte ook te trots om nog op m'n knieën daar aan te kloppen. De bisschop heeft mijn ex-vriend nog ter verantwoording geroepen, maar die functioneert gewoon door. Het probleem is immers opgelost: de relatie is verbroken. Mijnheer is terug in het oude stramien. En zo hoort het'.

De beantwoording van de onderzoeksvragen heeft Carma weer een emotionele tijd bezorgd. “Tijdens de bijeenkomst met de andere vrouwen vond ik de gesprekken tamelijk moeilijk, omdat je daar weer zoveel ellende hoort. Vooral omdat de verwrongen seksualiteit en de vreemde en bizarre uitingen daarvan toch bij veel van die mannen voorkomt. Maar de warmte en de steun die wij elkaar konden geven waren het belangrijkste. Ik vind het noodzakelijk dat dit taboe wordt opgeheven’.

Geïnteresseerde vrouwen kunnen contact opnemen met Philothea, postbus 30180, 8003 CD, Zwolle. Geheimhouding is verzekerd.